

ÇEPER KUŞAKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: GALATA SURLARI VE KENT MORFOLOJİSİ

14

Elif Ceren TAY¹, Yasemen SAY ÖZER²

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
elifcerentay@gmail.com

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
yasemensayzer@yahoo.com.tr

ÖZET

Haliç ile İstanbul Boğazı'nın kesişim noktasında konumlanan ve Antik Çağlardan itibaren kesintisiz yerleşime sahne olan Galata, topografik yapısı ve ticari işlevleriyle İstanbul'un özgün kent dokularından birini oluşturmaktadır. Ceneviz döneminde son şeklini alan Galata Surları, yalnızca savunma amacıyla değil, aynı zamanda kentsel formu biçimlendiren mekânsal bir çerçeve olarak işlev görmüştür. Bu çalışma, Galata surlarının tarihsel süreçteki kentsel morfoloji üzerindeki etkilerini, morfogenetik yaklaşıma dayalı olarak çeper kuşaklar (fringe belts) kuramı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, surların ilk inşa edildiği I. Genişleme Bölgesi örnek alan olarak seçilmiş; Karaköy Meydanı'ndan başlayarak sahil boyunca Haliç Metro Köprüsü'ne, oradan kuzeye yönelerek Bankalar Caddesi üzerinden yeniden Karaköy Meydanı'na uzanan sınırlar içerisinde tanımlanmıştır. Araştırmada, Galata'daki liman işlevinin tarihsel gelişimi kuruluş, genişleme, özelleşme ve bölgeselleşme olmak üzere dört evrede ele alınmış; her bir evre, kentteki morfolojik dönüşümle eşzamanlı olarak çeper kuşakların yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Bu sürecin mekânsal izdüşümünü belirleyebilmek amacıyla, her dönemi temsil eden dört tarihî harita—1858 tarihli d'Ostoya, 1905 tarihli Goad, 1944 tarihli Schneider-Nomidis ve 1970 tarihli Arnould haritaları—karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Söz konusu haritalar, Galata'nın modernleşme öncesi kentsel dokusunu ayrıntılı biçimde yansıtmakta; surların çevresinde şekillenen mekânsal organizasyonları görünür kılarak çeper kuşak oluşumlarının tarihsel izlerini takip etme olanağı sunmaktadır. Bu doğrultuda yapılan analizler, Galata'daki çeper kuşak yapısının tarihsel, fiziksel ve işlevsel kırılma noktaları doğrultusunda biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Kent surları ve sur kapıları, bu süreçte yönlendirici ve belirleyici mekânsal unsurlar olarak öne çıkmıştır. Sonuç olarak, Galata Bölgesi'nin çeper kuşak yapısı hem süreklilik gösteren hem de dönüşen karakteriyle İstanbul'un çok merkezli gelişim modeli içinde okunabilecek özgün bir morfolojik örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma, tarihî haritalar aracılığıyla çeper kuşakların izini sürerek, Galata'nın güncel morfolojik yapısının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Galata bölgesi, galata surları, çeper-kuşak, İstanbul haritaları

1. GİRİŞ

Galata, tarih boyunca hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde önemli bir liman yerleşimi olmuştur. Elde edilen bilgilere göre, M.Ö. 7. yüzyıldan 1950'lere kadar faaliyet gösteren Galata Limanı, uzun yıllar boyunca ticaret ve diplomasi açısından merkezi bir rol üstlenmiştir. Limanın mekânsal yapısı, bulunduğu coğrafya ve topoğrafik özellikler tarafından belirlenmiş; bu durum, kentsel morfolojinin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Özellikle Ceneviz ticaretinin etkisiyle Galata, Orta Çağ Akdeniz kentlerine özgü yapısal özellikler kazanmış ve bu doğrultuda surlarla çevrilmiştir. Kent surları, yalnızca savunma işleviyle değil, aynı zamanda limanla ilişkili ticaretin düzenlenmesinde de önemli rol oynamıştır. Ancak 1950-1980 yılları arasında dünya genelinde yaşanan hızlı kentleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle Galata Limanı işlevini yitirmiş; bu süreç, kentsel dokuda dönüşümlere ve surların görünürlüğüne azalmasına neden olmuştur.

Bu çalışma, bir Akdeniz liman yerleşimi olan Galata örneğinde kent surları ve sur kapılarının çeper-kuşak oluşumuna etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında Galata'nın I. Genişleme Bölgesi (Arap Cami Mahallesi) odak noktası olarak seçilmiş; tarihî haritalar ve yerinde gözlemler aracılığıyla surların günümüzdeki fiziksel durumu değerlendirilmiştir. Her ne kadar surlar zamanla yıkılmış ve yalnızca izleri kalmış olsa da, bu yapıların kentsel gelişim üzerindeki etkilerinin sürdüğü gözlemlenmektedir. Surlar, kentin iç ve dış alanları arasında işlevsel farklılıklar oluşturarak çeper-kuşakların biçimlenmesine zemin hazırlamış; sur kapıları ise bu kuşaklar arasında geçiş noktaları oluşturarak kentsel dokunun yönünü ve yoğunluğunu etkilemiştir. Dolayısıyla, Galata'daki tarihsel sur sisteminin çeper-kuşak oluşumuna katkısı, yalnızca geçmişe ait bir iz değil, aynı zamanda günümüz kent yapısını anlamada da önemli bir analiz aracıdır. Akdeniz liman kentlerinin ortak tarihsel mirasının bir parçası olan bu yapıların dönüşümü, tarihsel süreklilik ve mekânsal süreksizlik bağlamında, çeper-kuşak kuramı ışığında ele alınmaktadır.

Çalışmada, liman kentlerinin özgün gelişim dinamiklerini açıklamak üzere Hein (2018) ve Schubert (2018) tarafından yapılan sınıflandırmalar temel alınmış; Galata'nın çeper kuşak oluşumu ve dönüşümü başlangıç, genişleme, uzmanlaşma ve bölgeselleşme olmak üzere dört ana aşama üzerinden sistematik biçimde incelenmiştir. Liman kentlerinin ilk yerleşimleri, doğrudan limanlara veya çevresine kurulan ticari yapılar ve açık pazarlar etrafında yoğunlaşırken; büyüme süreci genellikle Sanayi Devrimi'nin tetiklediği dönüşümlerle bağlantılıdır. Bu dönemde, limanla ilişkili faaliyetler sanayi işlevini de kapsayarak rıhtımlar, iskeleler ve depoların genel bir genişlemesine yol açmıştır. Uzmanlaşma aşamasında ise liman tesisleri, büyük yük gemileri, konteyner gemileri, petrol tankerleri ile tahıl ve maden taşımacılığına uygun hale getirilmek üzere önemli ölçüde dönüştürülmüştür. Daha büyük gemilerin ihtiyaçları doğrultusunda, yeterli su derinliğini sağlamak amacıyla deniz tabanının kazılması ve/veya yeni, geniş iskelelerin inşa edilmesi gerekmiştir. Bazı durumlarda ise bu zorunluluklar, liman faaliyetlerinin orijinal konumlarından taşınmasını beraberinde getirmiştir. Bölgeselleşme, liman kentlerinin gelişimindeki en güncel aşamayı temsil etmekte olup, bu süreç küreselleşme, konteynerleşme, yaygın motorlaşma ve kömürden petrole geçiş gibi temel dönüşümlerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Daha büyük ve otomatikleştirilmiş liman terminallerinin ortaya çıkışı, sanayi faaliyetleri ile liman tesislerini kentsel alanların dışına itmiştir (Hein 2011, 2016, 2018; Schubert 2018).

2. ÇEPER KUŞAK KAVRAMININ KENT SURLARIYLA İLİŞKİSİ

Çeper kuşak (fringe-belt) kavramı, kentsel formun gelişimini analiz eden pek çok çalışmada kuramsal bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu kavramın öncülerinden biri olan Louis (1936), konut alanları arasındaki bölgeleri yapı yoğunluklarına göre sınıflandırarak heterojen bölgeleri tanımlamış ve bu sınıflandırmayı haritalara aktarmıştır. Çalışmasında, kentsel büyümenin durduğu noktalarda şehir dışındaki alanları belirleyerek, kentsel gelişimin mekânsal sınırlarını ortaya koymuştur. Conzen (1960, 1962) ise, Louis'in haritalarla ortaya koyduğu heterojen alanları, kentsel büyüme ve değişim süreçlerini açıklamak amacıyla "çeper kuşak" kavramı çerçevesinde analiz etmiştir (Ünlü, 2013). Conzen (1960), şehir büyüdükçe dıştaki alanların kente dahil olduğunu; bu alanlardaki arazi kullanımlarının konut bölgelerine kıyasla daha düşük yoğunlukta ve daha geniş parçalardan oluşan bir mekânsal düzen sergilediğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda, iç, orta ve dış çeper kuşakları olmak üzere üç farklı kuşak tanımlamıştır. Conzen (1960), çeper kuşağı oluşumunda surların etkisini de vurgulamış, Orta çağ yerleşimlerinde kent surlarını, kentsel gelişimin sınırlarını belirleyen "sabitleme hattı" işlevi gören bir bariyer olarak izlemiştir. Bu tür yerleşimlerde sur içi ve sur dışı alanlar belirgin şekilde ayrıldığı ifade ederek; bu alanları "kapalı çeper kuşağı" olarak adlandırmıştır (Conzen, 1960). Sur içi alanlar, kentin sonradan gelişen kısımlarından net bir biçimde ayrılır. Şehir surlarıyla bağlantılı çeper kuşakları ise genellikle kesintisiz bir yapı gösterir (Conzen, 1960).

Çeper kuşak kavramı, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişmiş; farklı kültürel ve coğrafi bağlamlarda yürütülen araştırmalarla çeşitlenerek zenginleşmiştir (Ünlü ve Baş, 2016). Whitehand (1972a, 1972b, 1987, 1994), çeper kuşaklarının oluşum ve dönüşüm süreçlerini arazi rantı teorisi, inşaat döngüleri ve ekonomik değişimlerle ilişkilendirerek "Yapılaşma Döngüsü Modeli" aracılığıyla sistematik biçimde açıklamıştır (Ünlü,2013). Bu modelde, çeper kuşaklarının kent kenarı olma işlevini yitirdikten sonra dahi varlıklarını sürdürebileceği vurgulanmaktadır. Zamanla bu alanlar; özgün kullanımın korunması, kullanım yoğunluğunun artması, arazi kullanımının değişmesi ya da şehrin ana yapısına emilmesi (absorption) gibi süreçler doğrultusunda dönüşüm baskısı altına girebilir. Whitehand, Tyneside, Glasgow ve Birmingham gibi büyük kentlerde gerçekleştirdiği haritalama çalışmalarıyla, çeper kuşaklarının şehirlerin tarihsel ve coğrafi gelişimini anlamada önemli bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu kuşakların, farklı dönemlere ait konut alanlarını birbirinden ayıran geçiş bölgeleri olduğu belirtilmiştir. Genellikle farklı işlevlerin bir arada bulunduğu bu alanlar, kentsel büyüme ve duraklama dönemleri arasında ortaya çıkarak, şehirlerin morfolojik gelişimini ve kentsel değişim süreçlerini açıklamada kritik bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle Whitehand ve Morton (2003, 2004, 2006), kentlerin farklı büyüme evreleri ile duraklama ve yayılma süreçlerini mekânsal olarak anlamak amacıyla çeper kuşaklarının analiz edilmesini önermişlerdir. Birmingham'da Edward dönemi çeper kuşağı üzerinde yaptıkları çalışmada, kentsel planlama ile kent morfolojisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır (Ünlü, 2013). Çeper kuşakları, geniş ve açık alanların yoğunlaştığı bölgeler olup, rastgele oluşmazlar. Bu kuşaklar; çevresel koşullar, uygun maliyetli ve geniş arazilere duyulan ihtiyaç ile coğrafi avantajlar gibi faktörlerin etkisiyle biçimlenir (Spolaor & Oliveira, 2022). Ayrıca, genellikle büyük mülkiyet birimlerine ait olmaları, bu alanların yapısal karakterini belirleyen önemli bir unsur olarak öne çıkar (Ünlü, 2022). Bu nedenle çeper kuşakları, kent kenarındaki rastlantısal boşluklar değil, belirli tercihler ve özgün koşullar sonucu oluşan alanlardır. Barke (1982) ise, çeper kuşakları kavramını, kent tarafından üretilen ancak kent içinde yer alma zorunluluğu bulunmayan arazi kullanımlarının oluşturduğu alanlar olarak tanımlar. Çeper kuşaklarını statik alanlar olarak değil, sürekli

dönüşen ve yeni arazi kullanımlarıyla yeniden şekillenen dinamik yapılar olarak ele alır ve bu kuşakların zaman içinde geçirdiği dönüşümlerin fiziksel karşılıklarını sistematik bir biçimde sınıflandırır.

M.P. Conzen ve arkadaşları (2009), şehir surlarının çeper kuşağı oluşumunda belirleyici bir rol oynadığını vurgulamış; surlar ve çevresindeki hendeklerin varlığının günümüzde iç çeper kuşağın karakteristik özelliklerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, çeper kuşaklarının evriminin şehirlerin tarihsel süreçlerini anlamak ve korumak için yeni bakış açıları sunduğunu ifade etmişlerdir. Ünlü (2013, 2016), şehir surlarının hiç var olmaması durumunda iç çeper kuşağın kesintisiz bir yapı yerine, farklı işlevlere sahip parçalı alanlar biçiminde geliştiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, çok merkezli kentsel büyüme çeper kuşağı gelişimi çerçevesinde değerlendirilmekte ve Türk şehirlerinin 19. yüzyıldan günümüze uzanan kentsel gelişim süreçleri, söz konusu çeper kuşak oluşumlarıyla ilişkilendirilerek incelenmektedir. Kubat (2019, 2021), ise İstanbul'a yönelik yaptığı çalışmalarında, iç çeper kuşaklarının, kentin Bizans döneminden bu yana geçirdiği tarihsel ve fiziksel dönüşümler sonucunda şekillendiğini belirtmektedir. Ancak son yıllarda hayata geçirilen büyük ölçekli projeler, bu alanların bütünlüğünü bozmuş ve çeper kuşaklarını tehdit altına sokmuştur. İstanbul'un çok merkezli ve doğrusal gelişim gösteren kentsel yapısı ise, çeper kuşak analizlerinin Avrupa kentlerinden farklı bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Galata'nın tarihsel gelişim sürecinde belirleyici rol oynayan dönüm noktalarıyla birlikte çeper kuşakların oluşumu ele alınmıştır. Bu bağlamda, tarihi haritalar mekânsal çözümlerinin temel verisi olarak kullanılmıştır. Galata'daki çeper kuşak oluşumunun farklı dönemler üzerinden karşılaştırmalı analizi, alanın morfolojik yapısında zaman içerisinde meydana gelen dönüşümleri kavramaya yönelik güçlü bir analitik çerçeve sunmaktadır. Özellikle 1860 sonrası, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-2025 dönemleri, çeper kuşakların biçimlenişini ve dönüşümünü doğrudan etkileyen planlama kararları, imar uygulamaları ve ulaşım altyapısına yönelik müdahaleler bağlamında kilit öneme sahiptir. 1776 ile 2001 yılları arasında Galata'ya ait otuz bir yüksek kaliteli tarihi harita tespit edilmiştir. Bu haritalar arasından, her bir dönemi temsil eden dört harita seçilerek, çeper kuşak oluşumunu kapsamlı bir şekilde incelemeye olanak sağlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Seçilen haritaların listesi

Dönem	Yıl	Harita İsmi
Kuruluş- (Setting) (Antik-1800)	1858	Plan général de Galata Péra et Pancalti
Genişleme- (Expansion) (1800-1900)	1905	Plan d'assurance de Constantinople. Vol. II - Péra & Galata (24-45)
Özelleşme-(Specialization)(1900-1950)	1944	Galata, topographisch-archaologischer plan
Bölgeselleşme-(Regionalization) (1950-2024)	1986 2024	J.-L. Arnaud ile P. Philippon 1970- Galata Güncel Harita

1858-1860 yılları arasında G. d'Ostoya tarafından hazırlanan Plan général de Galata, Péra et Pancaldi, 19. yüzyılın ikinci yarısına ait Beyoğlu-Galata bölgesinin fiziksel dokusunu belgeleyen önemli bir haritadır (Şekil. 1). Aynı zamanda, büyük ölçekli kent haritalarının hazırlanmasına yönelik çabaların erken örneklerinden biri olması bakımından da dikkat çeker (Dağdelen, 2012). Harita, Galata'dan Taksim'e, Azapkapı'dan Dolmabahçe'ye kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. 1/2000 ölçeği sayesinde, dönemin kentsel dokusu, sokak örüntüsü ve mimari detayları ayrıntılı bir biçimde okunabilmektedir (Dağdelen, 2012). Harita üzerinde camiler, kiliseler, elçilik sarayları ve konsolosluklar, okullar, hastaneler, hanlar, gümrük yapıları ile birlikte postane ve telgrafhane gibi işlevsel yapılar, isimleriyle birlikte açık biçimde gösterilmiştir. Bu özelliğiyle harita, 1870 Büyük Pera Yangını'ndan önceki kentsel yapıyı ayrıntılı biçimde belgelemek ve yangın sonrası gerçekleşen dönüşümler için karşılaştırmalı bir zemin sunmaktadır. Ayrıca, 1860 sonrası gerçekleştirilen imar faaliyetleri, surların yıkılması, hendeklerin doldurulması ve caddelerin genişletilmesi gibi müdahalelerden önceki kentsel plan şemasını göstermesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle, Galata'nın özgün ve dönüştürülmemiş plan düzenine dair en güncel ve kapsamlı tarihî kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 1. Plan général de Galata Péra et Pancalti

Şekil 2. Plan d'assurance de Constantinople

1905 yılında Charles Edouard Goad tarafından hazırlanan İstanbul yangın sigortası haritası, Galata Surları'nın 1864'te yıkılmasının ardından gerçekleşen imar uygulamalarının şekillendirdiği fiziksel yapıyı ve Cumhuriyet öncesi dönemin kentsel dokusunu ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır (Şekil.2). Bu harita, özellikle yapıların yangına karşı dayanıklılığına ilişkin verileri sunar; ahşap ve kâgir binalar farklı renklerle ayırt edilirken, sur kalıntıları ise tarama teknikleriyle harita üzerinde belirtilmiştir. Bu yönüyle, Goad haritası hem morfolojik analizler hem de tarihî kent dokusunun değişimini izlemek açısından önemli bir başvuru kaynağıdır.

Alfons Maria Schneider ve Miltiadis Isak Nomidis'in 1944 yılında yayımladığı Galata'nın Topografik ve Arkeolojik Planı, Galata'nın tarihsel topografyasını ele alan önemli bir çalışmadır (Şekil.3). Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün İstanbuler Forschungen (İstanbul Araştırmaları) serisi kapsamında hazırlanan eser, savaş koşulları nedeniyle tamamlanamamış olsa da, Galata'nın tarihi, dini yapıları, surları, konutları ve sokaklarına dair kapsamlı bilgiler sunar (Schneider ve Nomidis, 1944). Eserde yer alan 1:2000 ölçekli harita, yapı adaları, kıyı şeridi, surlar ve sokak adalarını gösterir. Mimari çizim düzeyinde olmasa da, 1950 sonrası imar faaliyetlerinden önceki Galata'nın genel yapısını belgeleyen son kapsamlı kaynak olarak önem taşır. 1970 Galata-İstanbul başlıklı harita ise, Galata'nın 1950 sonrasındaki fiziksel dönüşümünü ortaya koyar. Harita, 1986-1987 yıllarında J.-L. Arnaud ile P. Philippon'un katkısıyla hazırlanmış; önemli kültürel miras yapılarına

Galata bölgesindeki birinci yerleşim bölgesinin izleri, antik döneme kadar uzanmaktadır. M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen kaynaklarda bölgede “Hupo te Suke” adında bir limanın, hemen gerisinde ise “Sykae” adlı bir yerleşimin varlığından söz edilmektedir (d’Alessio, 1946; Herodotos, 2006). Antik coğrafyacı Strabon, M.Ö. 50 yılı civarında bugünkü Karaköy iskelesinin bulunduğu noktada bir limanın faaliyette olduğunu belirtmektedir (Strabon, 2000). M.S. 5. yüzyıla ait en erken kentsel betimlemeler ise, “Sykai” adıyla anılan bu yerleşimin deniz seviyesinde sütunlarla çevrili bir ana caddeye ve bir iskeleye sahip olduğunu ortaya koyar. Günümüzde bu kamusal aksın, Tersane Caddesi ile örtüştüğü kabul edilmektedir (d’Alessio, 1946).

Orta Çağ’da Galata, Cenevizlilerin Akdeniz ve Karadeniz boyunca kurduğu ticaret ağının merkezlerinden biri haline gelmiş; dönemin pek çok Akdeniz yerleşiminde olduğu surlarla çevrilmiştir (Eyice, 1969; Kuban, 1996; Vasilev, 1958). Bu savunma yapılarının kapsadığı ilk alan, sahilden başlayarak Voyvoda (Bankalar) Caddesi’ne kadar uzanmış ve Karaköy Meydanı’nı da kapsayacak şekilde inşa edilmiştir (Eyice, 1969). Sur kapıları, doğrudan Perşembe Pazarı ve Tersane caddelerine açılmış ve bu yolları iskelelerle bağlamıştır (Sağlam, 2020). 1453’te Doğu Roma İmparatorluğu’nun çöküşü Galata için bir dönüm noktası olmuştur ve Cenevizliler, 1805 yılına kadar “Magnifica Communità di Pera” adı altında özerk bir komün olarak Osmanlı idaresi altında ekonomik faaliyetlerine devam etmişlerdir (Akıncı, 2021).

4.1. Kuruluş Aşaması (Antik Çağ-1800)- 1860 Plan général de Galata Péra et Pancalti

d’Ostoya Haritası üzerinde, I. Genişleme bölgesinin kuzey sınırını oluşturan ve Bankalar Caddesi boyunca uzanan sur hattının I. genişleme bölgesi ile II. ve III. genişleme bölgeleri arasında sınır oluşturmaktadır. Bu surlar, her ne kadar haritanın çizildiği dönemde yıkılmış olsa da izleri kent morfolojisinde belirgin şekilde hissedilmektedir (Şekil 7).

I. ve II. genişleme bölgeleri arasında bir geçiş kapısı (Adı Meçhul Kapı) bulunmaktadır. Bu iki bölge benzer doluluk-boşluk oranına, parsel yapısına ve yol organizasyonuna sahiptir. Kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde devam eden yollar, bu iki bölgenin morfolojik olarak süreklilik taşıdığını göstermektedir. Her iki bölgede de bahçe kullanımının sınırlı olması, yüksek yapı yoğunluğuna işaret etmektedir. I. ve III. genişleme bölgeleri arasında ise herhangi bir geçiş kapısı bulunmamaktadır. Bu iki alan arasındaki mekânsal kopukluk, bu hizada yer alan sur hattının bir çeper-kuşak oluşturduğu kanısını desteklemektedir. III. bölge bahçe kullanımının yoğunluğu, dolu-boş oranının düşük olması ve yol dokusunun sistematik olmaması dikkat çekicidir. Buna karşın, Yanık Kapı ile Harup Kapı’yı bağlayan yolun, doğu-batı ekseninde gelişerek Voyvoda Caddesi’ni oluşturmaktadır. I. ve III. genişleme bölgeleri arasında, geçmişte sur hattının geçtiği yapı adalarının her iki bölgede de yer aldığı görülmektedir. Bu adalar genellikle III. bölgedeki gibi daha düşük yapı yoğunluğu ve düzensiz parselasyon örüntüsü sergilemektedir. Bu da surların kaldırılmasından sonra dahi morfolojik karakterin bu bölgelerde benzer kaldığını göstermektedir (Şekil 7).

1860 tarihli d’Ostoya Haritası incelendiğinde, I. Genişleme Bölgesi’nin güney sınırında yer alan sur hattının hâlâ ayakta olduğu görülmektedir. Bu surlar, yerleşim alanı ile liman alanı arasında belirgin bir fiziksel sınır oluşturmakta, kentsel dokuda net bir çeper kuşak niteliği taşımaktadır. Sur hattının limana bakan cephesinde, iki kapı arasında sıra bitişik konumlanmış yapılar dikkat çekicidir. Bu yapılar genellikle dar ve uzun parseller halinde dizilmiş olup surun sınır teşkil edici niteliğini pekiştirmektedir. Aynı zamanda kapılar, bu yapı adalarının sınırlarını belirlemiş, yapı dokusunun organizasyonunu şekillendirmiştir. Adı Meçhul Kapı, Kürkçü Kapısı, Yağkapanı Kapısı, Balık Pazarı Kapısı ve Karaköy Kapısı, bu iki alan arasında geçiş

sağlayan önemli eşik noktalarıdır. Her bir kapı, yerleşim alanından doğrudan liman bölgesine açılan bir yol aksı ile bağlantılıdır. Bu yollar, I. Genişleme Bölgesi içindeki yoğun ve kompakt yapılaşmayı limandaki daha seyrek ve küçük ölçekli ticari yapılara bağlamaktadır. Kürkcü, Yağkapanı ve Balık Pazarı kapılarının birbirine daha yakın konumlanması, bu bölümde hem yapı yoğunluğunun hem de liman faaliyetlerinin daha sıkışık biçimde gelişmesine neden olmuştur. Kapılar arasındaki mesafe azaldıkça geçirgenliğin arttığı, bunun da bölgedeki yapılaşma desenine etki ettiği gözlemlenmektedir. Söz konusu sur hattı, bir çeper kuşak özelliği göstererek liman alanı ile yerleşim alanı arasında biçimsel, işlevsel ve yoğunluk açısından heterojen bir yapı yaratmıştır. Ancak bu heterojenlik, kapıların çevresinde azalmaktadır. Kapılar, iki farklı morfolojik karaktere sahip alan arasında geçirgenliği sağlayan eşikler olarak işlev görmekte; böylece hem fiziksel hem de işlevsel bir geçiş alanı oluşturmaktadır (Şekil 7).

I. Genişleme Bölgesi'nin doğu sınırında yer alan surlar, 1860 tarihli d'Ostoya Haritası'nda yer almamaktadır. Bu sur hattı, geçmişte I. ve V. Genişleme Bölgeleri arasında belirgin bir fiziksel ayırım oluşturmaktaydı. Ancak surların kaldırılmasıyla birlikte bu iki bölge arasındaki sınır ortadan kalkmış ve morfolojik farklar büyük ölçüde silinmiştir. Günümüzde her iki bölgede de benzer parselasyon düzeni, yapı yoğunluğu ve yol aksları gözlemlenmektedir. Bu iki bölgenin kesişim noktasında, Haliç ile Boğaz'ın birleştiği stratejik konumda Karaköy Meydanı yer almaktadır. Meydan, liman alanı ile yerleşim alanı arasında önemli bir bağlantı noktası olup Karaköy Kapısı aracılığıyla liman bölgesine açılmaktadır. Bu kesimde, kentsel dokuda morfolojik açıdan oldukça homojen bir yapı gözlemlenmektedir. Gerek yapı adalarının düzeni gerekse yol kurgusu açısından Karaköy Meydanı çevresi, iki genişleme bölgesi arasında mekânsal süreklilik sağlayan ve bütünlük bir kentsel formun geliştiği bir eşik alanı niteliği taşımaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. 1860 tarihli haritaya göre çeper-kuşak oluşumu (Yazar 1 tarafından üretilmiştir)

4.2. Genişleme Aşaması (1800-1900)- 1905 Plan d'assurance de Constantinople

1857 yılında Avrupa prensiplerine uygun olarak kurulan 6. Daire-i Belediye, Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk belediyedir. Bu kurumun en radikal uygulaması, Galata surlarının yıkılması olmuştur. Goad Haritası, 1864 yılında surların kaldırılmasına yönelik alınan kararın ardından surlarda meydana gelen

tahribatı açık bir biçimde göstermektedir. Bu dönemde, özellikle dış surlar ve kıyıya paralel uzanan sur hatlarının önemli bir kısmı yıkılmıştır.

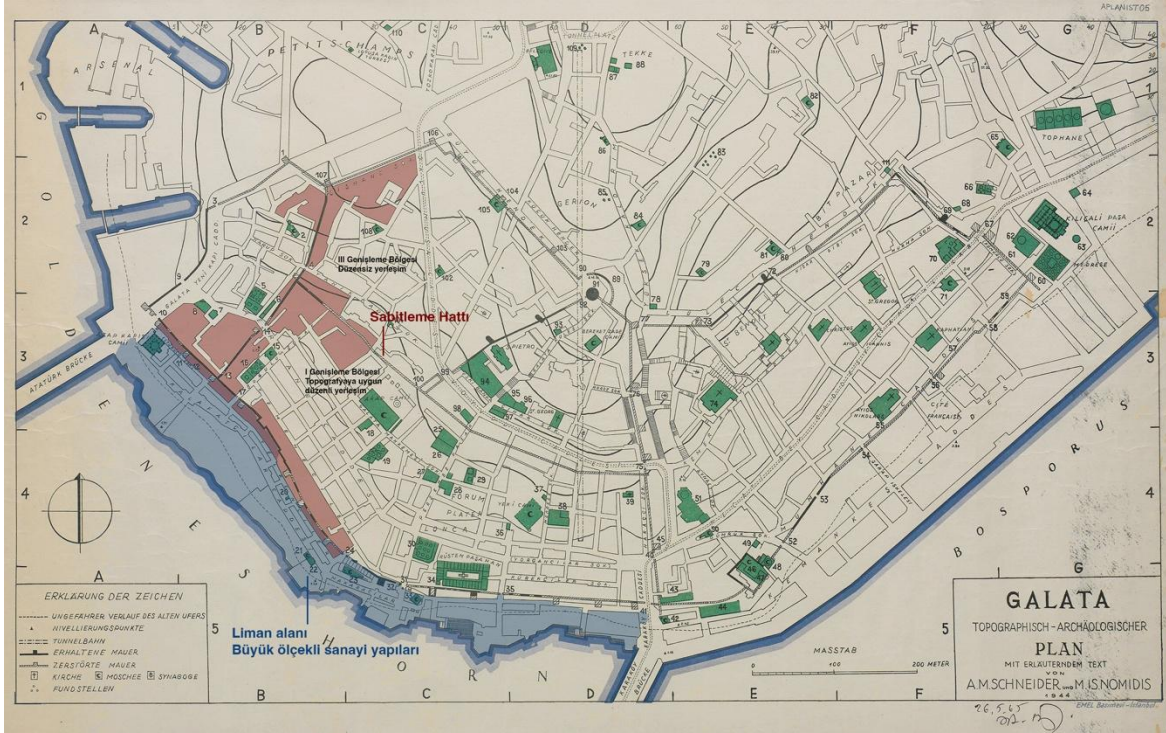
III. ve IV. Genişleme Bölgelerinde yapı yoğunluğu artmış olmakla birlikte, yapı adası biçimi ve parsel konfigürasyonu bakımından I. Genişleme Bölgesi'nden farklı bir dizilim sergilenmektedir. Yapı yoğunlukları birbirine yaklaşırsa da morfolojik heterojenlik devam etmektedir. Özellikle III. ve IV. bölgelerde daha büyük parseller ve daha düzensiz yapı adaları dikkat çekerken, I. Genişleme Bölgesi'nde daha kompakt ve düzenli bir kentsel doku söz konusudur. I. ve III. Genişleme Bölgeleri'ni ayıran sur hattının yıkıldığı alanda ise yapı yoğunluğu görece düşüktür. Bu bölgede surların fiziksel varlığı artık bulunmasa da alanda kendine özgü bir yapı düşüklüğü korunmuştur. Bu durum, geçmişteki fiziksel sınırın mekânsal bellekte hâlâ etkili olduğunu ve bu alanın yapılaşma açısından geçişli bir karakter taşıdığını göstermektedir. Antik çağdan itibaren net bir sınır teşkil eden ve çeper kuşak olarak nitelendirilen bu sur hattı, yıkılarak kent dokusunun içine gömülmüş olsa dahi, kendine özgü morfolojik özelliklerini korumakta; heterojen yapısı ve düşük yoğunluklu kentsel dokusuyla çeper kuşak karakterini kısmen de olsa sürdürmektedir (Şekil 8).

1905 tarihli Goad Haritası incelendiğinde, liman alanında yapı stoğunun belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Sur hattının büyük ölçüde ortadan kalkmasına rağmen, bu alandaki morfolojik organizasyonun hâlâ bir çeper kuşak karakteri sergilediği dikkat çekmektedir. Özellikle surla bitişik konumlanmış küçük ölçekli, bitişik nizamlı yapılar, bu kuşağın mekânsal sürekliliğini ve tarihsel sınır işlevini koruduğunu göstermektedir. Bu yapıların ardında yer alan daha büyük ölçekli ticari ve idari tesisler ise çeper kuşağın yalnızca fiziksel sınır değil, aynı zamanda işlevsel bir geçiş zonu niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Böylece çeper kuşak, değişen ekonomik dinamiklere uyum sağlayarak evrimde, ancak yapısal izlerini kaybetmemektedir. Kapıların çevresinde gözlemlenen yüksek yapı yoğunluğu da bu çeper kuşak mantığıyla örtüşmektedir. Kapılar, çeperin iki tarafı arasında geçirgenliği sağlayan eşik noktaları olarak hem morfolojik hem işlevsel geçişleri mümkün kılmakta, böylece çeper hattında mekânsal sürekliliğin sürmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, surun ortadan kalkmasıyla fiziksel bir sınır kaybolmuş olsa da bu alanın hâlâ farklı kentsel karakterlerin kesişim noktası olarak işlev gördüğü, yani çeper kuşak niteliğini sürdürdüğü söylenebilir (Şekil 8).

Ayrıca Karaköy Meydanı'nın bu süreçte büyüdüğü ve morfolojik olarak daha belirgin bir kent mekânına dönüştüğü anlaşılmaktadır. Limanla olan bağlantısını güçlendiren bu meydan, homojen bir yapı dokusuna sahip olmakla birlikte, çeper kuşak sınırında yer alması nedeniyle çevresindeki heterojen dokularla etkileşim hâlinindedir. Meydan hem kentsel merkezle hem de yeniden biçimlenen kıyı hattıyla kurduğu ilişkiler aracılığıyla, çeper kuşak içindeki geçirgen ve dönüştürücü bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Böylece bu alan hem morfolojik hem işlevsel olarak çeper kuşağın dönüşen ama izlerini koruyan doğasını yansıtan bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 8).

bu alanlar, kent merkezinin genişlemesiyle fonksiyonel açıdan değişime uğramış ara bölgeler olarak tanımlanabilir. Surların mekânsal sınır oluşturduğu bu kuşak, eski kentsel dokunun sınırlarını belirlerken, dışındaki alanlarda yer alan modern ve büyük ölçekli yapılar, kentin yeni gelişim dinamiklerini temsil etmektedir.

Şekil 9. 1944 tarihli haritaya göre çeper-kuşak oluşumu (Yazar 1 tarafından üretilmiştir)

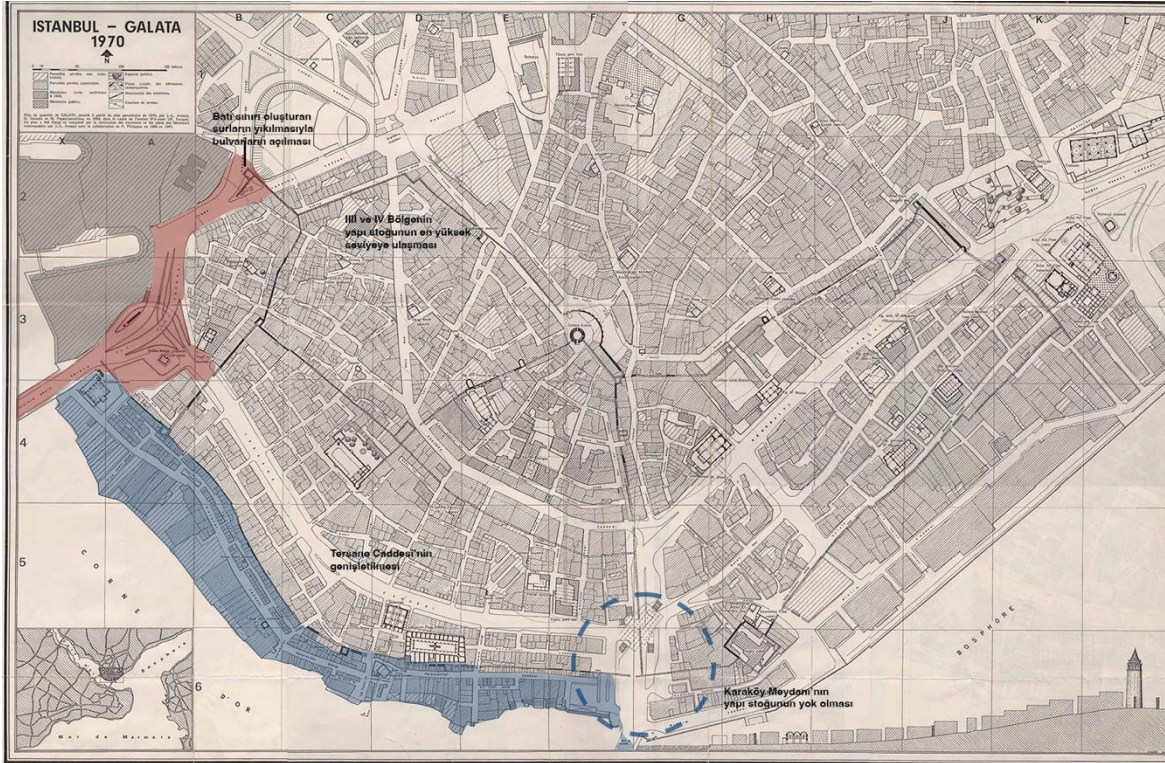
4.4. Bölgeselleşme Aşaması (1950-Günümüz)- 1986 İstanbul-Galata 1970

Bölgeselleşme, küreselleşme, konteynerleşme, motorlu taşıt kullanımının artışı ve enerji kaynaklarındaki dönüşüm gibi faktörlerle şekillenen, liman şehirlerinin gelişimindeki en son evredir. Bu süreç, liman ve sanayi alanlarının kent dışına taşınmasına neden olmuş; tarihi liman kentlerinin ara bölgeleri ise mimarlık ve şehircilik açısından deneysel alanlara dönüşmüştür (Hein, 2011, 2016, 2018; Schubert, 2018).

1950 sonrası İstanbul'da hız kazanan modernleşme ve sanayileşme süreci, artan nüfus ve taşıt kullanımıyla kentleşmeyi şekillendirmiştir. Bu dönemdeki kentsel müdahaleler büyük ölçüde yol genişletme ve trafik düzenlemesine odaklanmıştır (Tuna, 2019; Tekeli, 2021; Şahin, 2015; Gül, 2024). M. Papatrifiatantafliou ve J. L. Arnaud'un (1986) hazırladığı 1970 Galata haritası, bu müdahalelerin mekânsal etkilerini belgelemek; kültürel miras yapıları ve Galata Kulesi'nden sahile uzanan kentsel dokuyu detaylı biçimde yansıtmaktadır. Haritada, liman alanlarında konumlanan büyük ölçekli sanayi tesisleri dikkat çekmektedir. Bu yapılar, artık I. Genişleme Bölgesi'nin tarihi ve yoğun dokusundan hem fiziksel hem de işlevsel olarak ayrılmış durumdadır. Özellikle kıyı hattındaki sanayi alanlarının, surların yıkılmasıyla elde edilen geniş araziler üzerinde konumlandığı görülmektedir (Şekil 10).

Tersane Caddesi'nin genişliğinin 7 metreden yaklaşık 30 metreye çıkarılması, yalnızca ulaşım altyapısında değil, aynı zamanda çevresindeki kentsel dokuda da köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Karaköy Meydanı çevresindeki yapı stoğunun büyük oranda yok olması, bu bölgenin morfolojik yapısında önemli bir kopuşa

işaret etmektedir. Söz konusu müdahaleler, I. Genişleme Bölgesi'nin hem yapı yoğunluğunu azaltmış hem de geleneksel dokuya dayalı mekânsal sürekliliği zayıflatmıştır. Buna karşın, sahil hattında, surlara bitişik biçimde konumlanmış küçük ölçekli, bitişik nizamlı yapıların bir kısmı varlığını sürdürmektedir. Bu durum, kıyadaki dönüşümün homojen bir biçimde gerçekleşmediğini göstermektedir. Öte yandan IV. Genişleme Bölgesi'nin batı sınırını oluşturan surların da tamamen ortadan kaldırıldığı ve bu alana geniş bir bulvarın inşa edildiği anlaşılmaktadır (Şekil.11,12). Bu müdahale, tarihi sokak dokusunun ani biçimde geniş arterlere ve onların gerisinde yer alan büyük ölçekli yapı kümelerine evrilmesine neden olmuştur. Böylece, harita üzerinden takip edilebileceği üzere, Galata'da geleneksel morfolojik süreklilik, 1950 sonrası modernleşme politikalarının etkisiyle parçalanmış; alanın tarihî karakteri yer yer tamamen silinmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. 1970 tarihli haritaya göre çeper-kuşak oluşumu (Yazar 1 tarafından üretilmiştir)

Şekil 11, 12. I. Genişleme Bölgesi'nin batı sınırının güncel durumu (Yazar 1 tarafından fotoğraflanmıştır)

1980 sonrası dönemde, küresel neoliberal politikaların etkisiyle İstanbul'da kent merkezlerinde sanayisizleşme süreci hız kazanmış; bu durum, liman tesislerinin ve sanayi faaliyetlerinin kentsel merkezden kent çeperlerine kaymasına neden olmuştur. Bu süreç, çeper kuşak (fringe-belt) kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, Galata kıyı şeridi gibi tarihsel ara bölgelerin işlevsel dönüşümünün tipik bir örneğini sunar. 1984–1989 yılları arasında limanların Haliç'ten Tuzla'ya taşınması, bu çeper kuşak alanında bulunan sanayi yapılarını işlevsiz hale getirmiş ve bu alanın yeni sermaye yatırımları için kentsel dönüşümün nesnesi haline gelmesine yol açmıştır (Şekil.13) (Şen ve diğ., 2024). 1995 yılında başlatılan ve kıyı bölgelerini kültür, kongre ve sanat merkezlerine dönüştürmeyi amaçlayan uluslararası girişimler, çeper kuşağın yeniden işlevlendirilmesi (re-functionalization) sürecini temsil eder. Bu tür mekânsal dönüşümler, Butler'ın (2007) da vurguladığı gibi, küresel ölçekte birçok liman kentinde gözlemlenen bir olgudur. 2011 sonrası Galata kıyısı ve Haliç çevresindeki kentsel müdahaleler, önceki dönemlerdeki yıkım ve yeniden yapılanmaların mekânsal süreklilik üzerindeki kırıcı etkisini pekiştirmiştir. Özellikle 2012 yılında tamamlanan Haliç Metro Köprüsü, ulaşım bağlantılarını güçlendirmeye yönelik bir çaba olmakla birlikte, bu çeper kuşak alanında bulunan Galata Surları gibi tarihî ve kültürel varlıkların bütünlüğünü tehdit etmiş; Süleymaniye ve Haliç silüetinde kalıcı tahribatlara neden olmuştur.

Şekil 13. I. Genişleme Bölgesi'nin güney sınırı ve sahil şeridinin güncel durumu, Haliç Metro Köprüsü'nden bakış. (Yazar 1 tarafından fotoğraflanmıştır)

Sanayi alanlarının yıkılması, Haliç Metro Köprüsü'nün inşasıyla yapı stoğunun zarar görmesi, Tersane Caddesi'nin genişletilmesi ve Refik Saydam Caddesi'nin açılması, Karaköy Meydanı'nın yapı stoğunun tahrip edilmesi gibi müdahaleler, Tersane Caddesi ile sahil şeridi arasındaki bölgede yapıların büyük ölçüde ortadan kalkmasıyla, dolu-boş alan dengesi bozulmuş ve açık alanlar belirgin biçimde artmıştır (Şekil 14).

genişleme döneminde, bu alanlar hem fiziksel hem işlevsel dönüşümler yaşamış; ancak çeper kuşak karakteri, yapı yoğunluğu dağılımı ve geçiş noktaları (kapılar) üzerinden halen okunabilirliğini korumuştur.

Cumhuriyet sonrası planlama ve modernleşme hamleleriyle, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren sur hattı çevresinde büyük ölçekli sanayi ve ulaşım altyapısı yatırımları, kentsel dokuda radikal değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte, geleneksel yoğun ve kompakt yapı dokusu yerini daha heterojen, geniş ölçekli ve fonksiyonel olarak ayrılmış alanlara bırakmıştır. 1950 sonrası motorlu taşıt odaklı planlama politikaları ve sanayinin kent dışına kayması, çeper kuşak alanında mekânsal sürekliliği koparmış, geleneksel dokunun büyük oranda yok olmasına neden olmuştur.

Son dönemlerde ise, küresel neoliberal politikaların etkisiyle yaşanan sanayisizleşme ve liman işlevlerinin başka alanlara taşınması, bu ara bölgenin yeniden işlevlendirilmesine kapı aralamıştır. Ancak, kentsel müdahaleler özellikle ulaşım ve altyapı yatırımları (örneğin, Haliç Metro Köprüsü) nedeniyle tarihsel ve kültürel dokunun bütünlüğüne zarar vermiş, mekânsal süreklilikte kalıcı kırılmalar yaratmıştır. Bu bağlamda, Galata ve çevresi çeper kuşak teorisinin tipik örneklerinden biri olarak, kentsel gelişim süreçlerinde sınırların sadece fiziksel değil, morfolojik ve işlevsel anlamda da kent formunu şekillendiren dinamikler olduğunu göstermektedir. Sur hattının kaldırılmasıyla fiziksel sınırların ortadan kalkması, bu bölgede morfolojik ve mekânsal sürekliliğin hemen silinmediğini; aksine, bu kuşağın tarihsel, ekonomik ve işlevsel hafızasının kentsel yapıyı uzun süre etkilediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Galata kıyı şeridi ve çevresi, tarihsel çeper kuşak karakterini koruyarak kent dokusunun katmanlı ve dinamik yapısını yansıtan, dönüşüm süreçlerinin izlenebileceği önemli bir çalışma alanı olarak değerlendirilmelidir. Gelecekteki kentsel planlama ve koruma stratejileri, bu çeper kuşakların hem tarihsel değerini hem de dönüşen işlevsel rollerini dikkate alarak, mekânsal sürekliliği ve kentsel kimliği güçlendirecek biçimde geliştirilmelidir.

6. KAYNAKÇA

- Akinci, T. (2021). Galata, İstanbul'un 700 Yıllık Karakutusu. İstanbul: Remzi Press.
- Arnaud, J. L. (1986). İstanbul-Galata 1970. <https://archives.saltresearch.org/>
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98324> adresinden alındı
- Barke, M. (1982). Beyond The Urban Growth Map: Suggestions For More Analytical Work In Urban Morphology . *Teaching Geography*, 7 , 111-115.
- Butler, T. (2007). Re-urbanizing London Docklands: Gentrification, subur- banization or new urbanism? *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(4). 759-781. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-2427.2007.00758.x>.
- Conzen, M. (1960). Alnwick Northumberland A Study In Town-Plan Analysis. London: The Institute of British Geographers.
- Conzen, M. P., Gu, K., Whitehand, J. W. (2012). Comparing Traditional Urban Form in China and Europe: A Fringe-Belt Approach. *Urban Geography*, 33(1), 22-45 <https://doi.org/10.2747/0272-3638.33.1.22>.
- Conzen, M. R. (1962). The Plan Analysis Of An English City Centre. *Proceedings of the IGU Symposium in Urban Geography* (s. 383-414.). Lund: University of Lund.
- d'Alessio, E. (1946). Galata et ses environs dans l'antiquité. *Revue des études byzantines*, 4(1), 218-238. https://www.persee.fr/doc/rebyz_0766-5598_1946_num_4_1_940. adresinden alındı

- Dağdelen, İ. (2012). İstanbul'u Haritalarda Gezmek: Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi. 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, 13, 23-34.
- Eyice, S. (1969). Galata ve Kulesi. İstanbul: Touring and Automobile Association of Turkey Press.
- Gül, M. (2024, 09 15). Menderes Dönemi İstanbul'unda İmar Hareketleri ve Arka Planı. Büyük İstanbul Tarihi: <https://istanbultarihi.ist/325-menderes-donemi-istanbulunda-imar-hareketleri-ve-arka-planı> adresinden alındı
- Hein, C. (2011). Ports Cities: Dynamic Landscapes and Global Networks. Amsterdam: Routledge.
- Hein, C. (2016). Port Cities and Urban Waterfronts: how Localized Planning Ignores Water as a Connector. WIREs Water, 3(1), 419-438.
- Hein, C. (2018). Oil Spaces: The Global Petroleumscape in the Rotterdam/ the Hague Area. Journal of Urban History 44 (5), 887-929.
- Herodotos. (2006). Herodotos Tarih. (Çev. Müntekim Ökmen). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları - Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi
- Ünlü, T. (2013). Thinking About Urban Fringe Belts: A Mediterranean Perspective. Urban Morphology, 17(1), 5-20, <https://doi.org/10.51347/jum.v17i1.2884>.
- Ünlü, T. (2022). Urban Fringe Belts: Roots, Developments and Prospects. Journal of Urban Research and Development, 3 (1), 4-15.
- Ünlü, T., Baş, Y. (2016). "Multi-nuclear growth patterns in a rapidly changing Turkish city: a fringe-belt perspective. Urban Morphology, 20 (2), 107-121. DOI: <https://doi.org/10.51347/jum.v20i2.4058>.
- Kuban, D. (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kubat, A. S. (2019). Exploring The Fringe-Belt Phenomenon In A Multi-Nuclear City: The Case Of Istanbul. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 7, 95-134, <https://doi.org/10.15320/ICONARP.2019.83>.
- Kubat, A. S. (2021). Çeper Kuşak Olgusunun İstanbul'un Tarihsel-Coğrafyası Üzerinden Değerlendirilmesi. III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s. 3-17). Ankara: Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı.
- Louis, H. (1936). Die geographische Gliederung von Gross-Berlin. Länderkundliche Forschung: Festschrift zur Vollendung des sechzigsten Lebensjahres Norbert Krebs (s. 146-171). içinde Stuttgart: Engelhorn.
- Sağlam, H. S. (2020). An Interdisciplinary Experiment For The Urban Morphology Of Galata (Istanbul) And Its Surroundings During The Late Antiquity And Middle Ages. Al Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, 17(3), 13-30.
- Schneider, A. M., & Nomidis, M. I. (1944). Galata: Topographisch-archäologischer Plan. İstanbul.
- Schubert, D. (2018). Ports and Urban Waterfronts. e. b. Hein içinde, The Routledge Handbook of Planning History (s. 338-349). New York, London: Routledge.
- Spolaor, S., & Oliveira, V. (2022). Towards a progressive understanding of informal settlements: the contribution of the fringe-belt concept. urbe. Revista Brasileira de Gestão Urbana, 14,, 1-18. <https://doi.org/10.1590/2175-3369.014.e20210353>.
- Strabon. (2000). Geographika. "Antik Anadolu Coğrafyası." XII-XIII-XIV. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Press.
- Şahin, C. (2015). İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi Mekansal Gelişimi. Büyük İstanbul Tarihi: <https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekansal-gelisimi> adresinden alındı
- Şen, B., & Sarıca, H. E. (2024). Haliç Dockyards: Is "Limited Gentrification and De-industrialization" Possible?. Planlama ;34(2), 118-133 doi: 10.14744/planlama.2024.65148.
- Tekeli, İ. (2021). İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuna, I. (2019). 1950-1960 Yılları Arasında İstanbul'da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış. MSGSÜ Sosyal Bilimler, 3(20), 393-409.
- Vasilev, A. (1958). History of the Byzantine Empire. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Whitehand, J. (1987). The Changing Face Of Cities: A Study Of Development Cycles And Urban Form. Oxford: Institute of British, Geographers Special Publication 21.

- Whitehand, J. (2001). British Urban Morphology: The Conzenian Tradition. *Urban Morphology*, 5(2), 103-109.
- Whitehand, J. (2007). Conzenian Urban Morphology And Urban Landscapes. Proceedings, 6th International Space Syntax Symposium, Vol. 6, (s. 12-15). İstanbul.
- Whitehand, J. W. (1972a). Building cycles and the spatial pattern of urban growth. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 56, 39-55.
- Whitehand, J. W. (1972b). Urban-rent theory, time series and morphogenesis: an example of eclecticism in geographical research . *Area*, 4, 214-222.
- Whitehand, J. W. (1994). Development cycles and urban landscapes . *Geography*, 79, 3-17.
- Whitehand, J. W. (2004). Urban morphology and planning: the case offringe belts. *Cities*, 21, 275-89. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2004.04.001>.
- Whitehand, J. W., & Morton, N. J. (2006). Thefringe-belt phenomenon and socioeconomicchange. *Urban Studies*, 43 (11), 47-66. <https://doi.org/10.1080/004209806009451>.
- Whitehand, J., & Morton, N. J. (2004). Urban morphology and planning: the case of fringe belts . *Cities*, 21(4), 275-289 DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2004.04.001>.